NAUKA 2/2019 • 29–45 doi:10.24425/nauka.2019.126190

EMANUEL KULCZYCKI*

Książkowe publikacje naukowe w europejskich systemach ewaluacji nauki

1. Wprowadzenie

Cel niniejszego tekstu jest dwojaki. Po pierwsze, pokazuję ilościową charakterystykę dorobku publikacyjnego polskich naukowców w zakresie publikacji książkowych, co pozwala lepiej zrozumieć skalę wyzwania stojącą przed systemami ewaluacyjnymi w Polsce. Po drugie, prezentuję sposoby ewaluacji publikacji książkowych w europejskich systemach ewaluacji nauki, które są częścią systemów finansowania uczelni i instytutów badawczych[1].

Ocena publikacji naukowych jest jednym z najważniejszych instrumentów polityki naukowej, który służy ewaluacji uczelni czy naukowców (Cronin & Sugimoto, 2014; Kulczycki, 2017a). W Polsce od blisko 30 lat ocena publikacji przeprowadzana jest w ramach ewaluacji instytucjonalnej, powszechnie nazywanej parametryzacją, a od dwóch jej edycji (w 2013 i 2107) Kompleksową oceną jednostek naukowych. Waga kryterium publikacyjnego względem innych kryteriów jest bardzo duża, co sprawia, że publikacje stają się fundamentalnym wskaźnikiem świadczącym o produktywności jednostki naukowej.

Komunikacja naukowa w drugiej dekadzie XXI wieku nadal opiera się na czterech podstawowych typach publikacji naukowych, tj. artykułach w czasopismach naukowych, monografiach, monografiach pod redakcją naukową oraz rozdziałach w monografiach pod redakcją naukową. Dodatkowe formy komunikacji, takie jak media społecznościowe czy blogi, pomimo swojej popularności nie są uznawane za równoważne kanały publi-

* Dr hab., prof. UAM, Emanuel Kulczycki (emek@amu.edu.pl), Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

[1] W niniejszy artykule korzystam z ustaleń opublikowanych w swoich lub współautorskich artykułach: Kulczycki, E. (2018). *The diversity of monographs: Changing landscape of book evaluation in Poland*. Aslib Journal of Information Management, 70(6), 608–622. https://doi.org/ 10.1108/AJIM-03-2018-0062, Kulczycki, E., & Korytkowski, P. (2018). *Redesigning the Model of Book Evaluation in the Polish Performance-based Research Funding System*. Journal of Data and Information Science, 3(4), 61–73. https://doi.org/10.2478/jdis-2018-0021,. Giménez-Toledo, E., Mañana-Rodríguez, J., Engels, T.C.E., Guns, R., Kulczycki, E., Ochsner, M., Pölönen, J., Sivertsen, G., Zuccala, A.A. (2019). *Taking scholarly books into account, part II: A comparison of 19 European countries in evaluation and funding*. Scientometrics, 118(1), 233–251. https://doi.org/10.1007/s11192-018-2956-7 oraz z fragmentów raportu: Kulczycki, E. (2019). *Procedury ewaluacji czasopism, współczynniki wpływu i listy czasopism* (Seria Raportów Centrum Studiów nad Polityką Publiczną UAM, No. 8). Poznań: Centrum Studiów nad Polityką Publiczną UAM.

kacji. W uproszczeniu zatem możemy powiedzieć, że naukowcy publikują artykuły w czasopismach i wydają publikacje książkowe. Chociaż w przeważającej mierze wszystkie te sposoby komunikacji naukowej są publikacjami tekstowymi, które mają swoich autorów, miejsce publikacji i objętość, to ich bibliometryczna ocena przebiega zgoła odmiennie. Metody oceny czasopism i artykułów naukowych są już mocno ugruntowane w środowisku naukowym (Rousseau, 2002; Vanclay, 2011), natomiast ocena publikacji książkowych wciąż boryka się z wieloma problemami, takimi jak brak narzędzi do całościowego ujmowania różnych wydań i tłumaczeń książek czy też mierzenia ich objętości (Giménez-Toledo i in., 2016; Giménez Toledo, 2016; Zuccala, Guns, Cornacchia, & Bod, 2015) oraz niemożnością mierzenia – chociażby cytowaniami – oddziaływania publikacji książkowych.

W Polsce od 1999 r. tworzy się wykazy czasopism punktowanych (naukowych), na podstawie których ocenia się artykuły naukowe w czasopismach zawartych w tychże wykazach. Taki model oceny oparty jest na zasadzie dziedziczenia prestiżu, ponieważ przyjmuje się, że artykuł wart jest tyle, ile czasopismo, w którym jest opublikowany. Jednocześnie w przypadku oceny publikacji książkowych stosuje się model zgoła odmienny, oparty na spełnianiu kryteriów formalnych przez publikacje recenzowane.

Ocena publikacji książkowych w Polsce odbywała się od 1999 roku głównie poprzez ocenę spełniania różnych kryteriów formalnych, takich jak odpowiednia liczba arkuszy wydawniczych. Warto jednak wspomnieć, że Zespół Elektroniki, Automatyki i Robotyki, Informatyki i Telekomunikacji w Komitecie Badań Naukowych opublikował używaną przez siebie nie tylko listę czasopism, ale również listę wydawnictw[2]. Dopiero reforma zainaugurowana przez tzw. Ustawę 2.0 w 2018 r. wprowadziła nowy instrument polityki naukowej zwany Wykazem wydawnictw naukowych, którego pierwsza wersja została opublikowana[3] w 2019 r.

O rankingach oraz klasyfikacjach czasopism napisano już wiele tekstów (Hodge & Lacasse, 2011; Serenko & Dohan, 2011). Z jednej strony rankingi czasopism są użytecznym narzędziem dla naukowców oraz decydentów. Różne instytucje naukowe wdrożyły lokalne polityki wynagradzania naukowców, którzy publikują w czasopismach wskazanych na czołowych miejscach w danych rankingach (Gomez-Mejia & Balkin, 1992; Manning & Barrette, 2005). Co więcej, publikowanie w najwyżej ocenianych czasopismach jest postrzegane jako jeden z kluczowych celów działalności naukowej. Z dru-

[2] „Zasady szczegółowe oceny parametrycznej jednostek naukowych", Zespół Elektroniki, Automatyki i Robotyki, Informatyki i Telekomunikacji, http://kbn.icm.edu.pl/finauki98/system/zasady_zespoly/index.html, [data dostępu: 23 kwietnia 2019 r.].

[3] Komunikat Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 stycznia 2019 r. w sprawie wykazu wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe. http://www.bip.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2019_01/1c2912c1f994b8d37a305fac21b8ab54.pdf, [data dostępu: 23 kwietnia 2019 r.]

giej strony pojawia się również wiele tekstów wskazujących na negatywne aspekty rankingowania czasopism. Większość z nich skupia się na wpływie rankingów na praktyki naukowe (Brembs, Button, & Munafò, 2013; Reuter, 2012), marginalizację krajów nie-anglojęzycznych (Wolters, 2013), różnice w ocenie bibliometrycznej a eksperckiej (Haddawy, Hassan, Asghar, & Amin, 2016) oraz specyfice nauk humanistycznych i społecznych (Ferrara & Bonaccorsi, 2016). Dwie najczęstsze metody tworzenia rankingów oparte są na ocenie eksperckiej oraz ocenie opartej na cytowaniach. Serenko i Dohan (2011) porównali różne sposoby tworzenia rankingów i wskazali, że ocena ekspercka i bibliometryczna nie może być stosowana zamiennie. Również Kulczycki i Rozkosz (2017) pokazali zalety i wady oceny eksperckiej oraz używanie tych dwóch narzędzi w jednym modelu. Nie ulega jednak wątpliwości, że rankingi czasopism są jednym z najczęściej używanych instrumentów polityki naukowej. Dla odmiany ocena publikacji książkowych – istotnych przede wszystkim dla nauk humanistycznych i społecznych – dopiero niedawno wkroczyła na drogę rozwoju odpowiednich narzędzi i metod (Giménez-Toledo i in., 2016).

Giménez-Toledo i in. (2016) pokazują, że ewaluacja publikacji książkowych może być wdrażana na poziomie mikro (np. ewaluacja wydawców w Hiszpanii), meso lub makro (np. listy wydawnictw naukowych czy też etykiety oznaczania publikacji recenzowanych, tzw. *peer review labels*). Williams i in. (2018) sklasyfikowali europejskie systemy ewaluacji publikacji książkowych według trzech używanych metod oceny: ewaluacja jakościowa, ewaluacja ilościowa oraz ewaluacja oparta na bazach danych. W takich sposobach ewaluacji najczęściej tworzy się profile wydawców książek (Mannana-Rodriguez and Giménez-Toledo, 2018), liczy egzemplarze dostępne w bibliotekach (Biagetti i in., 2018), analizuje recenzje książek (Basili i Lanzillo, 2018), liczy cytowania tych książek (Zuccala i in., 2015), bada ich widoczność (Giménez-Toledo & Román-Román, 2009), a także poziom ich umiędzynarodowienia (Verleysen and Engels, 2014a). Jednakże są również inne wskaźniki, takie jak wydanie książki w konkretnej serii, a nie wydawnictwie, które zdaniem środowiska mogłyby lub powinny być używane w ewaluacji publikacji książkowych (Peruginelli i in., 2018).

Budowanie zasad oceny publikacji musi uwzględniać to, że wskaźniki ilościowe używane do mierzenia bądź zmieniania praktyk społecznych będą wykorzystywane również do innych celów, np. ogrywania systemu oceny. Co więcej, systemy oceny publikacji mogą stać się elementem systemu nagród w nauce. Chociaż takie rozwiązania istnieją w nauce od XVIII wieku, to zachęty finansowe dla naukowców za publikacje danego (pożądanego przez system) typu upowszechniły się istotnie od lat 80. ubiegłego wieku między innymi w Chinach, Meksyku czy Hiszpanii (Neff, 2018; Quan, Chen, & Shu, 2017). Konsekwencje takich zespolonych systemów ewaluacji i wynagradzania nie zawsze przynoszą tylko pożądane i zakładane skutki. Parametryczne sposoby oceny

publikacji mogą sprzyjać zwiększaniu produktywności (większa liczba publikacji), jakości prac naukowych (Aagaard & Schneider, 2016; van den Besselaar, Heyman, & Sandström, 2017), ale również mogą przyczyniać się do wytwarzania praktyk i zachowań niepożądanych, takich jak punktoza (Kulczycki, 2017b) czy gra wskaźników (Bal, 2017).

Oznacza to, że budowa instrumentów polityki naukowej musi uwzględniać nie tylko techniczne i warsztatowe możliwości (np. dostępność baz danych i wskaźników bibliometrycznych), ale również musi brać pod uwagę cele polityki naukowej (np. wzrost produktywności naukowców w danym obszarze nauki) oraz – przede wszystkim – punkt startowy danej społeczności uczonych, która zostanie poddana ewaluacji. Nie wszystkie bowiem instrumenty, które sprawdzają się w innych systemach, będą dopasowane do polskiej sytuacji.

Struktura niniejszego tekstu jest następująca: w drugiej sekcji prezentuję informacje o produktywności publikacyjnej polskich naukowców w zakresie wydawania publikacji książkowych. W sekcji trzeciej prezentuję modele oceny publikacji książkowych w Europie, a następnie w kolejnej sekcji skupiam się na pięciu bazach i listach, które zostały wykorzystane w budowie polskiego Wykazu wydawnictw naukowych. W ostatniej sekcji prezentowane jest podsumowanie.

2. Publikacje książkowe polskich naukowców

Oceniając publikacje polskich naukowców oraz dopasowując do tego przedsięwzięcia narzędzia polityki naukowej, należy wziąć pod uwagę liczbę publikacji tworzonych przez polskich badaczy. Na potrzeby Kompleksowej ewaluacji jednostek naukowych w 2017 r. zostało przesłanych ponad 560 tys. zgłoszeń ewaluacyjnych (każde zgłoszenie odpowiadało jednej publikacji powiązanej ze zgłaszającą jednostką naukową) przez blisko 110 tys. pracowników naukowych.

Ocena wielkości produkcji naukowej w zakresie publikacji książkowych – nie tylko tych zgłoszonych do ewaluacji – możliwa jest dzięki danym Biblioteki Narodowej. W bibliografii naukowej znalazło się 11 437 tytułów książek naukowych wydanych w 2017 roku (Biblioteka Narodowa, 2016). Warto pamiętać, że nie istnieje wspólna definicja monografii naukowej, która byłaby stosowana zarówno przez Bibliotekę Narodową, jak i Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (Breczko, 2016). Oznacza to, że wskazując na produktywność naukowców, posługujemy się zbiorami książek akademickich, książek naukowych i monografii – a zbiory te nie są ze sobą tożsame.

Liczba książek naukowych obecnie wydawanych wzrosła blisko 2,5-krotnie w stosunku do liczby wydawanych książek naukowych w 1990 r. Nieustanny wzrost liczby wydawanych publikacji naukowych nie może być wyjaśniony jedynie przez zwiększającą się liczbę pracowników (w 1990 roku w szkołach wyższych zatrudnionych było 61 tys. nauczycieli akademickich, 5 tys. w instytutach PAN oraz 14 tys. w ówczesnych jednost-

kach badawczo-rozwojowych). Ich liczba wzrosła zaledwie o ok. 35%. Jak podaje Biblioteka Narodowa: „W latach 2005–2010 (...) wzrost liczby pracowników naukowych jednak przyhamowuje, podobnie się dzieje w przypadku zdobywanych stopni – liczba uzyskiwanych doktoratów nawet spada, liczba stopni doktora habilitowanego i tytułów profesora nie rośnie znacząco. Liczba książek naukowych natomiast w dalszym ciągu się zwiększa. Przyczyny tego stanu rzeczy nie można więc już szukać w powiększającej się liczbie pracowników naukowych. Wobec tego musi raczej chodzić o zintensyfikowanie przez nich działalności publikacyjnych"(Biblioteka Narodowa, 2016).

2.1. Liczba monografii i zgłoszeń ewaluacyjnych: okres 2009–2016

Tabela 1 przedstawia liczbę zdarzeń ewaluacyjnych odnoszących się do monografii naukowych oraz liczbę monografii naukowych zgłoszonych do kompleksowej ewaluacji jednostek naukowych w latach 2009–2016. Jedna monografia dwojga autorów z dwóch różnych jednostek mogła być zgłoszona przez dwie różne jednostki. W tej sytuacji w bazie ewaluacji były dwa zdarzenia ewaluacyjne odnoszące się do jednej monografii. Średnia liczba zdarzeń na monografię – świadcząca przede wszystkim o wzorcach współpracy międzyinstytucjonalnej – wahała się od 1,09 w 2010 r. do 1,32 w 2015 r. Oznacza to, że w okresie poprzednich dwóch ewaluacji samych monografii (nie licząc prac pod redakcją i rozdziałów) zostało zgłoszonych ponad 40 tys.

Tabela 1. Liczba zdarzeń ewaluacyjnych oraz monografii zgłoszonych do kompleksowej ewaluacji jednostek naukowych w latach 2009–2016

Rok	Monografie	Zdarzenia ewaluacyjne		Średnia liczba zaakceptowanych i nieodrzuconych zdarzeń na monografię
		Zaakceptowane & nieodrzucone	Odrzucone	
2009	4670	5141	806	1,10
2010	5128	5603	855	1,09
2011	5243	5784	926	1.10
2012	5535	6052	940	1,09
2013	6299	7667	1333	1,22
2014	4871	6392	1358	1,31
2015	5136	6799	1407	1,32
2016	5425	7023	1366	1,29

Źródło: (Kulczycki, 2018)

2.2. Wzorce współautorstwa w monografiach: okres 2009–2016

Gdy spojrzymy na wzorce współautorstwa na rycinie 1, możemy zobaczyć istotne różnice między publikowaniem monografii jednoautorskich w naukach humanistycznych, społecznych i pozostałych tzw. naukach twardych. Największy odsetek monografii jednoautorskich jest w naukach humanistycznych, najmniejszy w naukach twardych.

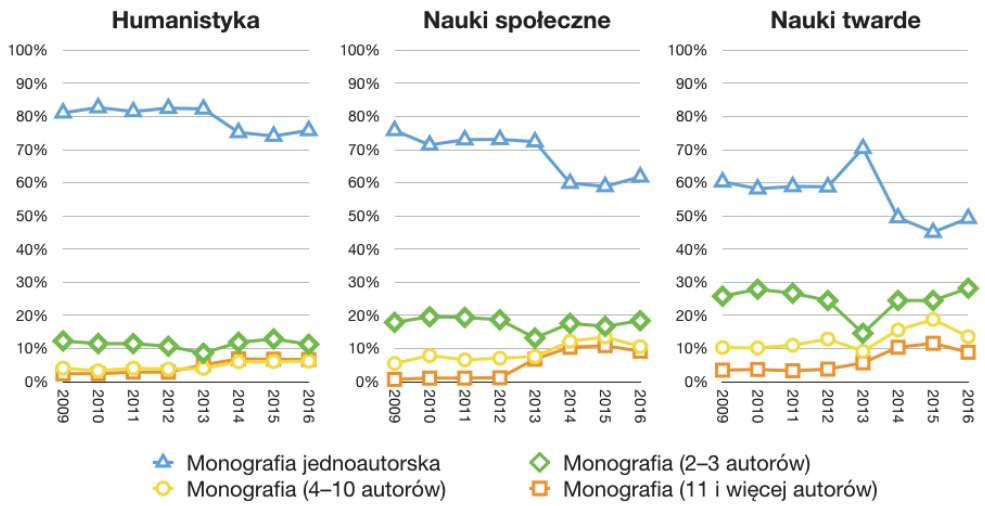

Ryc. 1. Odsetek monografii (N = 42 307) w zależności od liczby autorów w latach 2009–2016 według danych z ewaluacji z lat 2013 i 2017. Źródło: (Kulczycki, 2018)

2.3. Objętość monografii: okres 2009–2016

Rycina 2 pokazuje wzorce publikacyjne odnoszące się do objętości monografii wyrażanej w arkuszach wydawniczych, które są względnie stabilne we wszystkich dziedzinach nauki.

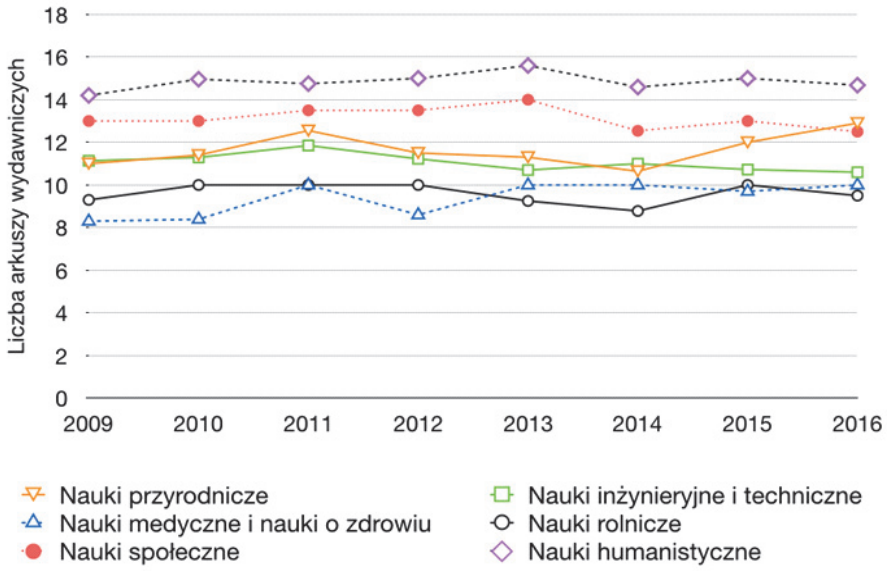

Ryc. 2. Mediana długości monografii (N = 42 307) z lat 2009–2016 w arkuszach wydawniczych według danych z ewaluacji z lat 2013 i 2017. Źródło: (Korytkowski & Kulczycki, 2019)

Co interesujące, przez wszystkie lata, które obejmuje ta analiza, limit objętości monografii w zasadach Kompleksowej ewaluacji jednostek naukowych wynosił 6 arkuszy, podczas gdy w większości obszarów nauki mediana objętości była blisko dwukrotnie większa.

2.4. Publikacje książkowe według wydawnictw

Polscy naukowcy opublikowali swoje publikacje książkowe (monografie, rozdziały, prace pod redakcją) zgłoszone w ewaluacji w 2017 r. w 3395 wydawnictwach naukowych. Co najmniej jedno zgłoszenie ewaluacyjne odnoszące się do monografii posiadało 2562 wydawnictw naukowych, do materiałów konferencyjnych 339 wydawnictw, do prac pod redakcją 678 wydawnictw, do rozdziałów 937 wydawnictw.

50% zgłoszeń ewaluacyjnych odnoszących się do monografii zostało opublikowanych przez 73 wydawnictwa, 75% przez 300 wydawnictw, a 90% przez 917 wydawnictw.

Obecnie największą grupę wydawców w Polsce według Biblioteki Narodowej stanowią instytucje naukowe (Biblioteka Narodowa, 2016), które wydały w sumie połowę wszystkich książek naukowych (43% tytułów wydały szkoły wyższe, 7% inne instytucje naukowe). Najwięksi wydawcy książek naukowych w Polsce w 2015 r. to Wydawnictwo C.H. Beck, Wolters Kluwer Polska, Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wydawnictwo UMCS, Napoleon V Dariusz Marszałek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Warto w tym kontekście zaznaczyć, że w ciągu ostatnich lat istotnie zmniejszył się odsetek podręczników akademickich, co może być wyjaśnione między innymi przez dwa główne czynniki: brak punktowania takich publikacji w kategoryzacji jednostek naukowych w 2013 r. oraz likwidację programów dofinansowujących wydawanie podręczników akademickich. Nowy model oceny wydawnictw naukowych uwzględnia ocenę podręczników akademickich, czyli kontynuowane będzie rozwiązanie z 2017 r.

2.5. Produktywność publikacyjna w zakresie publikacji książkowych w latach 2013–2016

Gdy weźmiemy pod uwagę wzorce publikacyjne w różnych dziedzinach, możemy zobaczyć, gdzie dany typ publikacji książkowych pełni ważną rolę komunikacyjną.

Rycina 3 przedstawia – na podstawie danych z Polskiej Bibliografii Naukowej – średnią liczbę monografii opublikowanych przez polskich naukowców w latach 2013–2016 według dziedzin nauki oraz stopni i tytułów naukowych. Uwzględnieni są tylko ci naukowcy, którzy stopień doktora uzyskali przed 2014 rokiem. Największa średnia liczba monografii na naukowca przypada wśród profesorów w dziedzinie nauk teologicznych (1,47 monografii na naukowca w okresie czteroletnim) oraz naukach prawnych (1,37), naukach społecznych (1,36) oraz humanistycznych (1,36).

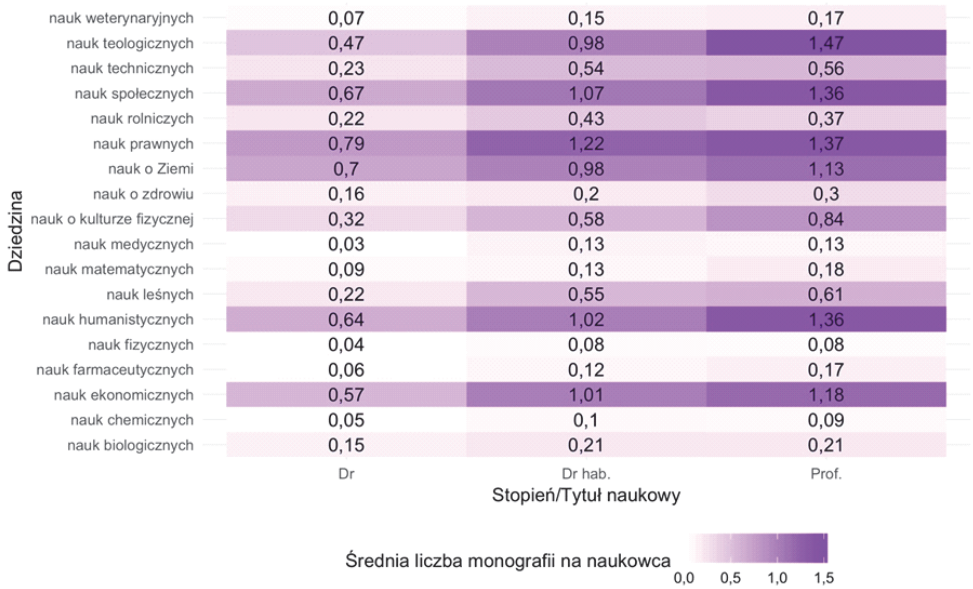

Ryc. 3. Średnia liczba monografii opublikowanych przez polskich naukowców z co najmniej stopniem doktora (N = 67 415) w latach 2013–2016 według Polskiej Bibliografii Naukowej. Źródło: Opracowanie własne

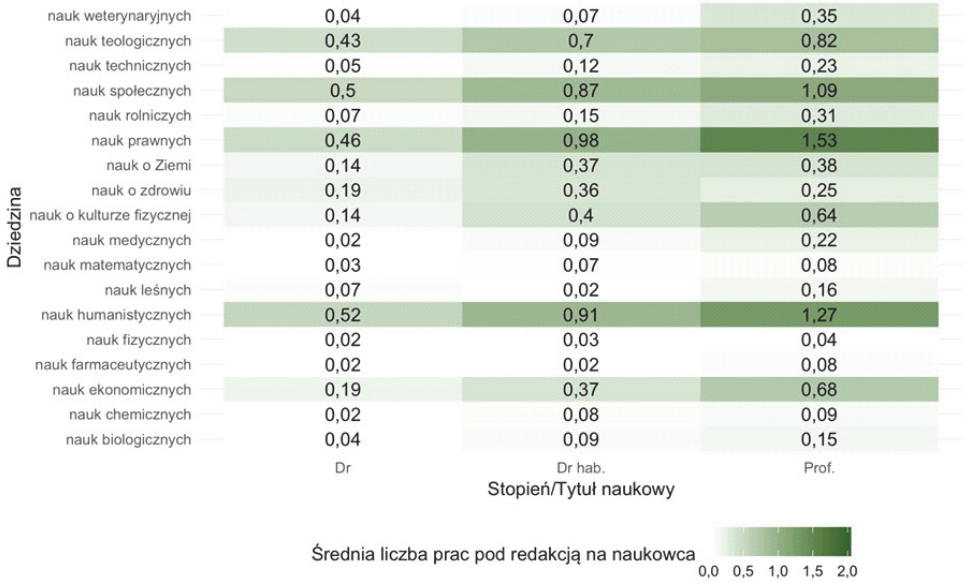

Ryc. 4. Średnia liczba prac pod redakcją opublikowanych przez polskich naukowców z co najmniej stopniem doktora (N = 67 415) w latach 2013–2016 według Polskiej Bibliografii Naukowej. Źródło: Opracowanie własne

Monografia jest najmniej popularnym kanałem komunikacji wśród doktorów z nauk medycznych (0,03), chemicznych (0,05) oraz weterynaryjnych (0,05). Gdy spojrzymy na średnią liczbę prac pod redakcją (ryc. 4), to zobaczymy, że przodują tutaj naukowcy z nauk prawnych, humanistycznych oraz społecznych. W przypadku nauk fizycznych czy farmaceutycznych ten kanał komunikacji naukowej jest praktycznie niewykorzystywany.

Rycina 5 przedstawia natomiast średnią liczbę rozdziałów opublikowanych przez naukowców ze wszystkich dziedzin nauki. Jako rozdział liczone są również niektóre materiały konferencyjne indeksowane w bazie Web of Science Core Collection, jeśli do Polskiej Bibliografii Naukowej zostały wprowadzone jako rozdziały z pracy pod redakcją. W przypadku rozdziałów widać, że jedynie doktorzy z nauk fizycznych i farmaceutycznych publikują średnio mniej niż jeden rozdział na cztery lata. Pozostali naukowcy publikują zadecydowanie więcej. Rekordzistami są profesorowie z nauk prawnych, którzy publikują średnio 19,34 rozdziałów w czteroletnim okresie.

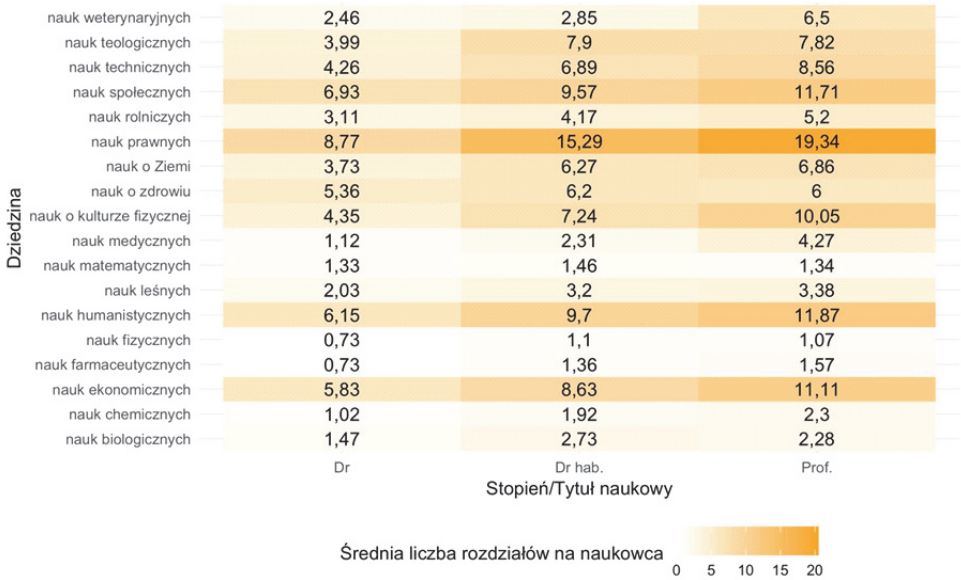

Ryc. 5. Średnia liczba rozdziałów opublikowanych przez polskich naukowców z co najmniej stopniem doktora (N= 67 415) w latach 2013–2016 według Polskiej Bibliografii Naukowej
Źródło: Opracowanie własne

3. Modele oceny publikacji książkowych w Europie

W europejskich systemach ewaluacji publikacji książkowych można wyróżnić trzy główne elementy decydujące o ocenie:

1) **Rodzaj publikacji książkowej** – w pierwszym kroku do oceny dopuszcza się wszystkie bądź wybrane typy publikacji książkowych, takie jak monografia, praca

pod redakcją, rozdział w pracy pod redakcją, edycje krytyczne, katalogi wystaw, podręczniki akademickie i inne.

2) **Recenzowanie publikacji książkowej** – ten element związany jest z rodzajem publikacji książkowej (nie wszystkie muszą podlegać recenzji). W europejskich systemach kryterium „bycia recenzowaną publikacją książkową" jest kluczowe do uwzględniania danej publikacji w ewaluacji. Chociaż można wskazać wyjątki (np. system fiński), w którym uwzględniane – chociaż osobno – są również publikacje nierecenzowane.
3) **Wydawnictwo** – niektóre systemy ewaluacji nauki uwzględniają również informację o wydawnictwie, zakładając, że informacja o wydawcy dostarcza dodatkowych informacji o rodzaju opublikowanej książki. W ten sposób te systemy korzystają z zasady dziedziczenia prestiżu.

Giménez-Toledo i in. (2019) przebadali 19 europejskich systemów ewaluacji publikacji książkowych. Modele używane we wszystkich krajach umiejscowili na dwóch osiach (zob. ryc. 6): (1) modele sformalizowane lub niesformalizowane oraz (2) modele wykorzystujące listy wydawnictw naukowych lub etykiety oznaczającej publikacje recenzowane (tzw. etykiety *peer-review*) oraz modele niewykorzystujące tych narzędzi.

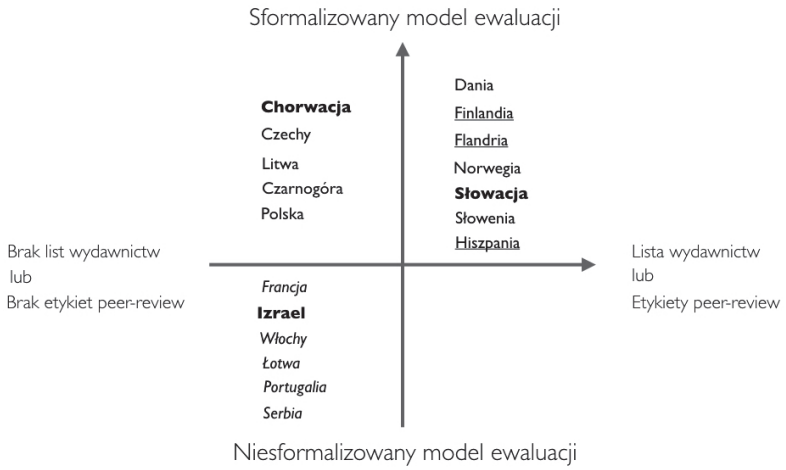

Ryc. 6. Europejskie systemy ewaluacji publikacji książkowych. *Kursywa* – brak zasad oceny książki naukowej; Podkreślenie – etykiety dla całych serii lub książek; **Pogrubienie** – panele eksperckie. Źródło: (Giménez-Toledo i in., 2019)

Model sformalizowany oznacza najczęściej sposób oceny publikacji książkowych oparty na danych ilościowych, które mogą wspomagać ocenę ekspercką, podczas gdy kraje z niesformalizowanym modelem opierają się najczęściej tylko na ocenie eksperckiej.

Nie oznacza to oczywiście, że eksperci nie mogą używać wskaźników ilościowych, a jedynie chodzi o to, że takie wskaźniki nie są gromadzone systematycznie na poziomie krajowym i nie wyznaczają oceny. Spośród 19 krajów modele sformalizowane używane są w Chorwacji, Czechach, Czarnogórze, Polsce, Finlandii, Flandrii (Belgii), Norwegii, Słowacji, Słowenii i Hiszpanii. Modele niesformalizowane używane są we Francji, Izraelu, Włoszech, Łotwie, Portugalii, Serbii.

Używanie listy wydawnictw lub etykiet peer-review oznacza, że na poziomie krajowym wykorzystywane są instrumenty (lub tylko jeden instrument), takie jak:

1) wykazy wydawnictw naukowych (np. Flandria, Dania, Norwegia, Finlandia), na podstawie których podejmowana jest decyzja, czy dana publikacja książkowa jest uwzględniana w ewaluacji;
2) etykiety *peer-review* (np. we Flandrii i Finlandii), którymi oznaczane są pojedyncze publikacji książkowe, co ma zaświadczać o tym, że publikacja była recenzowana. Analogiczne rozwiązanie funkcjonuje również w Polsce i polega na wskazywaniu nazwisk recenzentów na stronach redakcyjnych (lub okładkach) książki (Kulczycki i in., 2019).

Polska do ewaluacji w 2017 r. używała modelu sformalizowanego, lecz nie opierał się on ani na wykazach wydawnictw naukowych, ani etykietach *peer-review*. Wraz z reformą z 2018 r. w ramach tzw. Ustawy 2.0 dołożono nowy instrument w postaci Wykazu wydawnictw naukowych, tak jak w Danii, Norwegii czy Belgii, opartego na podziale wydawców naukowych na dwie kategorie.

4. Listy i bazy wydawnictw wykorzystywane w tworzeniu polskiego Wykazu wydawnictw naukowych

Do stworzenia Wykazu wydawnictw naukowych zostały wykorzystane trzy krajowe listy wydawnictw naukowych: Publication Forum (tzw. lista fińska), The Norwegian Register for Scientific Journals (tzw. lista norweska), Scholarly Publishers Indicators (tzw. lista hiszpańska) oraz dane z bazy Book Citation Index (część bazy Web of Science Core Collection) i Scopus. Dodatkowo zostały wykorzystane informacje z Biblioteki Narodowej o książkach wydawanych przez polskie wydawnictwa. Dane z tych baz i list były wykorzystywane pośrednio do wskazania najlepszych wydawnictw na Poziom 2 polskiego Wykazu wydawnictw naukowych, a ostateczna lista wydawnictw z Poziomu 1 nie była ograniczona do wydawnictw indeksowanych w tych bazach i listach[4].

Poniżej prezentuję podstawowe informacje o wykorzystanych listach i bazach.

Publication Forum – fińska lista kanałów publikacji (czasopism/wydawców) tworzo-

[4] Zob. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 7 listopada 2018 r. w sprawie sporządzania wykazów wydawnictw monografii naukowych oraz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych.

na jest przez 23 panele eksperckie (łącznie około 200 naukowców). Proces koordynowany jest przez Federację Fińskich Towarzystw Naukowych (Puuska, 2014). W fińskim modelu wydawcy są klasyfikowani na czterech poziomach (Poziom 3, 2, 1, 0). Poziom 0 oznacza publikacje spoza wykazu, dlatego też uznaje się, że lista fińska ma trzy poziomy. Zaletą rozwiązania fińskiego z perspektywy polityki naukowej jest oparcie się na zasadzie dziedziczenia prestiżu i eksperckiego wyznaczania listy wydawców. Wyzwaniem jest natomiast osiągnięcie odpowiedniego poziomu zaufania do ekspertów biorących udział w pracach paneli. Więcej informacji o liście: http://www.julkaisufoorumi.fi/en/publication-forum.

The Norwegian Register for Scientific Journals – w Modelu Norweskim wydawcy są klasyfikowani na dwóch poziomach: Poziom 1 i Poziom 2 (Sivertsen, 2017). Poziom 2 zawiera najbardziej prestiżowych wydawców i nie może przekraczać 20% wszystkich uwzględnionych wydawców. Więcej informacji o liście: https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler.

Scholarly Publishers Indicators – krajowa lista wydawnictw w Hiszpanii jest rankingiem wydawców opartym na postrzeganiu prestiżu – ranking został zbudowany na podstawie ankiety wśród kilkunastu tysięcy hiszpańskich naukowców, którzy mieli wskazać trzy najbardziej ich zdaniem prestiżowe wydawnictwa (Giménez-Toledo, Tejada-Artigas, & Mañana-Rodríguez, 2013). Następnie na tej podstawie zbudowano wskaźnik ICEE służący do ważenia dorobku publikacyjnego. Ranking wydawców jest publicznie dostępny: http://ilia.cchs.csic.es/SPI/. Główną zaletą tego rozwiązania jest oparcie na szerokim gronie ocen eksperckich. Główna zaleta jest jednocześnie największą wadą, gdyż nie jest możliwe kontrolowanie rzetelności prowadzonej oceny w takiej skali.

Book Citation Index (część bazy Web of Science Core Collection) – to baza indeksująca książki naukowe, a nie dorobek całego wydawnictwa. Więcej informacji o bazie: http://wokinfo.com/products_tools/multidisciplinary/bookcitationindex/

Scopus – baza indeksująca książki naukowe, a nie dorobek całego wydawnictwa. Więcej informacji o bazie: https://blog.scopus.com/topics/books

Lista fińska, Lista norweska oraz Lista hiszpańska są głównymi krajowymi bazami wykorzystywanymi do oceny publikacji książkowych[5]. Bazy Book Citation Index oraz Scopus są największymi międzynarodowymi bazami bibliograficzno-bibliometrycznymi.

W tabeli 2 zestawiono podstawowe informacje o pięciu bazach, które są uwzględnione w zestawieniu. Zaprezentowane są główne kryteria włączania wydawnictw, sposób budowy baz oraz cel jej używania.

[5] Giménez-Toledo, E., Mañana-Rodríguez, J., Engels, T.C., Guns, R., Kulczycki, E., Ochsner, M., Pölönen, J., Siversten, G., Zuccala, A.A. (2018). *Taking scholarly books into account*, part II: *a comparison of 19 European countries in evaluation and funding.* Scientometrics, 1–19, doi: 10.1007/s11192-018-2956-7

Tabela 2. Zestawienie informacji o pięciu bazach indeksacyjnych oraz sposobach i budowy

Nazwa listy	Liczba poziomów	Liczba wydawnictw	Podmiot odpowiedzialny	Zakres	Główne kryteria	Sposób budowy	Cel użycia
Publication Forum	3	2722	Federation of Finnish Learned Societies	Wszystkie dziedziny nauki	Ekspercka ocena renomy i pozycji wydawnictwa (im bardziej wiodące, tym wyższy poziom)	Panele eksperckie	System ewaluacji i finansowania nauki na poziomie krajowym
Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publishers	2	2846	Ministry of Education and Research	Wszystkie dziedziny nauki	Jakość procesu recenzowania, rada naukowa wydawnictwa, umiędzynarodowienie wydawnictwa	Panele eksperckie	System ewaluacji i finansowania nauki na poziomie krajowym
Scholarly Publishers Indicators (SPI)	1	1077	Spanish National Research Council	Nauki społeczne i humanistyczne	Prestiż wydawnictwa postrzegany przez naukowców, selektywność w wyborze publikacji do druku	Opinie ekspertów (ankieta)	Wsparcie oceny książek prowadzonej przez hiszpańskie agencje naukowe
Book Citation Index	1	460	Clarivate Analytics	Wszystkie dziedziny nauki	Cytowania (książki muszą cytować artykuły indeksowane w Web of Science Core Collection)	Analiza cytowalności + kryteria formalne	Komercyjna baza bibliograficzno-bibliometryczna
Scopus	1	330	Elsevier	Wszystkie dziedziny nauki	Cytowania, tylko książki po angielsku	Analiza cytowalności + kryteria formalne	Komercyjna baza bibliograficzno-bibliometryczna

Podsumowanie

Ocena publikacji książkowych odbywa się na różne sposoby, których różnorodność zależy w głównej mierze od celów polityki naukowej w danym kraju. Powszechnie – w polityce publicznej – przyjmuje się, że model oceny publikacji w krajowych systemach ewaluacji nauki powinien służyć realizacji celów polityki naukowej. W związku z tym można wskazać na dwa główne obszary, które powinny podlegać dyskusji między środowiskiem naukowym a głównymi aktorami polityki naukowej.

Pierwszym obszarem jest ustawienie wag między podstawowymi kanałami, czyli publikacji naukowymi, tj. artykułami, oraz publikacjami książkowymi. Dotychczasowe rozwiązanie przyznawało artykułom prymat punktowy w stosunku do monografii naukowych. Takie rozwiązanie jest niedopasowane do oceny publikacji w naukach humanistycznych i społecznych, w których publikacje książkowe są jednym z najważniejszych sposobów komunikacji naukowej. Nowy model oceny publikacji, który umożliwia w naukach humanistycznych, społecznych i teologicznych przyznawanie większej liczby punktów publikacjom książkowym niż artykułom, jest zatem krokiem w dobrą stronę.

Drugim obszarem, który w dotychczasowej dyskusji nad Wykazem wydawnictw naukowych budzi największe dyskusje jest wprowadzenie modelu oceny monografii opartej na zasadzie dziedziczenia prestiżu. Dotychczasowe rozwiązanie w zakresie oceny monografii oparte było na technicznych (formalnych) kryteriach, które powinna spełniać dana publikacja książkowa. Sprawiło to, że w ewaluacji mogła się liczyć każda książka, ponieważ weryfikacja spełniania tych kryteriów nie jest w pełni możliwa w takiej skali przedsięwzięcia. Dlatego w nowym modelu, w którym ocena publikacji książkowych jest oparta na tzw. zasadzie dziedziczenia prestiżu oraz ocenie wydawnictw naukowych, nie wprowadzono rozbudowanych kryteriów formalnych, a mowa jest jedynie o posiadaniu przez publikację książkową aparatu naukowego. W ten sposób też zniknął problem z wieloma definicjami monografii naukowych oraz prac pod redakcją. Różnorodność typów definicji miała służyć lepszej rozliczalności, lecz okazało się, że jedynie zwiększyło to stopień skomplikowania całego systemu (Kulczycki, 2018).

Wprowadzenie w Polsce Wykazu wydawnictw naukowych może być postrzegane w sposób dwojaki. Z jednej strony jest to sposób na docenienie najlepszych książek i przyznanie im większej liczby punktów niż artykułom. Z drugiej strony natomiast jest to dotychczas nieznany instrument polityki naukowej, który różnicuje publikacje do tej pory równo traktowane bez względu na to, czy wydało je prestiżowe wydawnictwo, czy też autor nakładem własnym. Na ocenę tego instrumentu ze względu na konsekwencje i efekty, które wprowadziło, pozostaje nam jeszcze poczekać.

Konflikt interesów – Emanuel Kulczycki w latach 2017–2018 był przewodniczącym Zespołu Specjalistycznego do Oceny Czasopism Naukowych dla potrzeb przeprowadzenia kompleksowej oceny działalności naukowej lub badawczo-rozwojowej jednostek naukowych w Ministerstwie

Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a od 2019 r. jest przewodniczącym Zespołu ds. Wykazów Wydawnictw i Czasopism Naukowych w Komisji Ewaluacji Nauki.

Bibliografia

Aagaard K., & Schneider J.W. (2016). *Research funding and national academic performance: Examination of a Danish success story.* Science and Public Policy, 43(4), 518–531. https://doi.org/10.1093/scipol/scv058

Bal R. (2017). *Playing the Indicator Game: Reflections on Strategies to Position an STS Group in a Multi-disciplinary Environment.* Engaging Science, Technology, and Society, 3, 41–52. https://doi.org/10.17351/ests2017.111

Biblioteka Narodowa. (2016). *Ruch wydawniczy w liczbach 2015. Książki.* Warszawa.

Breczko S. (2016). *Książka naukowa – między środowiskiem akademickim a branżą wydawniczą.* Nauka i Szkolnictwo Wyższe, 2(48), 95–117. https://doi.org/10.14746/nisw.2016.2.5

Brembs B., Button K., & Munafò M. (2013). *Deep impact: Unintended consequences of journal rank.* Frontiers in Human Neuroscience, 7(June), 291. https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00291

Cronin B., & Sugimoto C.R. (Eds.). (2014). *Beyond Bibliometrics: Harnessing Multidimensional Indicators of Scholarly Impact.* Cambridge, MA: The MIT Press.

Ferrara, A., & Bonaccorsi, A. (2016). *How robust is journal rating in Humanities and Social Sciences? Evidence from a large-scale, multi-method exercise.* Research Evaluation, 25(3), 279–291. https://doi.org/10.1093/reseval/rvv048

Giménez-Toledo, E., Mañana-Rodríguez, J., Engels, T.C.E., Guns, R., Kulczycki, E., Ochsner, M., ... Zuccala, A.A. (2019). *Taking scholarly books into account,* part II: *A comparison of 19 European countries in evaluation and funding.* Scientometrics, 118(1), 233–251. https://doi.org/10.1007/s11192-018-2956-7

Giménez-Toledo E., Mañana-Rodríguez, J., Engels T.C.E., Ingwersen P., Pölönen J., Sivertsen G., ... Zuccala A.A. (2016). *Taking scholarly books into account: Current developments in five European countries.* Scientometrics, 107(2), 685–699. https://doi.org/10.1007/s11192-016-1886-5

Giménez-Toledo, E., & Román-Román, A. (2009). *Assessment of humanities and social sciences monographs through their publishers: A review and a study towards a model of evaluation.* Research Evaluation, 18(3), 201–213. https://doi.org/10.3152/095820209X471986

Giménez-Toledo, E., Tejada-Artigas, C., & Mañana-Rodríguez, J. (2013). *Evaluation of scientific books' publishers in social sciences and humanities: Results of a survey.* Research Evaluation, 22(1), 64–77. https://doi.org/10.1093/reseval/rvs036

Giménez Toledo E. (2016). Assessment of Journal & Book Publishers in the Humanities and Social Sciences in Spain. [W:] M. Ochsner S.E. Hug, & D. Hans-Dieter (Eds.), *Research Assessment in the Humanities: Towards Criteria and Procedures* (s. 91–102). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-29016-4_8

Gomez-Mejia L.R., & Balkin D.B. (1992). *Determinants of Faculty Pay: An Agency Theory Perspective.* Academy of Management Journal, 35(5), 921–955. https://doi.org/10.2307/256535

Haddawy P., Hassan S.-U., Asghar A., & Amin S. (2016). *A comprehensive examination of the relation of three citation-based journal metrics to expert judgment of journal quality.* Journal of Informetrics, 10(1), 162–173. https://doi.org/10.1016/j.joi.2015.12.005

Hodge D.R., & Lacasse J.R. (2011). *Evaluating Journal Quality: Is the H-Index a Better Measure Than Impact Factors?* Research on Social Work Practice, 21(2), 222–230. https://doi.org/10.1177/1049731510369141

Korytkowski P., & Kulczycki E. (2019). *Examining how country-level science policy shapes publication patterns: the case of Poland.* Scientometrics. https://doi.org/10.1007/s11192-019-03092-1

Kulczycki E. (2017a). *Assessing publications through a bibliometric indicator: The case of comprehensive evaluation of scientific units in Poland.* Research Evaluation, 26(1), 41–52. https://doi.org/10.1093/reseval/rvw023

Kulczycki, E. (2017b). *Punktoza jako strategia w grze parametrycznej w Polsce.* Nauka i Szkolnictwo Wyższe, 1(49), 63–78. https://doi.org/10.14746/nisw.2017.1.4

Kulczycki E. (2018). *The diversity of monographs: Changing landscape of book evaluation in Poland.* Aslib Journal of Information Management, 70(6), 608–622. https://doi.org/10.1108/AJIM-03-2018-0062

Kulczycki E., & Rozkosz E.A. (2017). *Does an expert-based evaluation allow us to go beyond the Impact Factor? Experiences from building a ranking of national journals in Poland.* Scientometrics, 111(1), 417–442. https://doi.org/10.1007/s11192-017-2261-x

Kulczycki E., Rozkosz E.A., Engels T.C.E., Guns R., Hołowiecki M., & Pölönen J. (2019). *How to identify peer-reviewed publications: Open-identity labels in scholarly book publishing.* PloS One, 14(3), e0214423. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0214423

Manning L.M., & Barrette J. (2005). *Research Performance Management in Academe.* Canadian Journal of Administrative Sciences, 22(4), 273. https://doi.org/10.1111/j.1936-4490.2005.tb00374.x

Neff M.W. (2018). *Publication incentives undermine the utility of science: Ecological research in Mexico.* Science and Public Policy, 45(2), 191–201. https://doi.org/10.1093/scipol/scx054

Puuska H.-M. (2014). *Scholarly Publishing Patterns in Finland: A comparison of disciplinary groups* (University of Tampere). Pobrane z: https://uta32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/95381/978-951-44-9480-2.pdf?sequence=1

Quan W., Chen B., & Shu F. (2017). *Publish or impoverish: An investigation of the monetary reward system of science in China (1999–2016).* Aslib Journal of Information Management, 69(5), 486–502. https://doi.org/10.1108/AJIM-01-2017-0014

Reuter T. (2012). *New Hegemonic Tendencies in the Production of Knowledge: How research quality evaluation schemes and the corporatization of journals impact on academic life.* Journal of Workplace Rights, 16(3), 367–382. https://doi.org/10.2190/WR.16.3-4.g

Rousseau R. (2002). *Journal Evaluation: Technical and Practical Issues.* Library Trends, 50(3), 418–439. Pobrane z: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/8418/librarytrendsv50i3i_opt.pdf?sequence=1

Serenko A., & Dohan M. (2011). *Comparing the expert survey and citation impact journal ranking methods: Example from the field of Artificial Intelligence.* Journal of Informetrics, 5(4), 629–648. https://doi.org/10.1016/j.joi.2011.06.002

Sivertsen G. (2017). *Finansowanie oparte na publikacjach – Model norweski.* Nauka i Szkolnictwo Wyższe, 49(1), 47–59. https://doi.org/10.14746/nisw.2017.1.2

van den Besselaar P., Heyman U., & Sandström U. (2017). *Perverse effects of output-based research funding? Butler's Australian case revisited.* Journal of Informetrics, 11(3), 905–918. https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.05.016

Vanclay J.K. (2011). *An evaluation of the Australian Research Council's journal ranking.* Journal of Informetrics, 5(2), 265–274. https://doi.org/10.1016/j.joi.2010.12.001

Williams G., Basso A., Galleron I., Lippiello T. (2018). *More, Less or Better: The Problem of Evaluating Books in SSH Research.* [W:] A. Bonaccorsi (red.), *The Evaluation of Research in Social Sciences and Humanities: Lessons from the Italian Experience* (s. 133–158). Cham: Springer International Publishing.

Wolters G. (2013). *Studi e interventi: European Humanities in Times of Globalized Parochialism.* Bollettino Della Società Filosofica Italiana, 208, 3–18.

Zuccala A., Guns R., Cornacchia R., & Bod R. (2015). *Can we rank scholarly book publishers? A bibliometric experiment with the field of history.* Journal of the Association for Information Science and Technology, 66(7), 1333–1347. https://doi.org/10.1002/asi.23267

Scholarly book publications in European research evaluation systems

The aim of this paper is twofold. Firstly, I present the scholarly book publications patterns of Polish scholars. Secondly, I show how scholarly book publications are assessed in various European research evaluation systems. Moreover, I argue that the diversity of evaluation models depends on the scientific policy aims in a given country. This presentation of European models allows me to discuss a new Polish science policy instrument, that is the list of publishers prepared for the upcoming evaluation exercise in 2021. In 2018, the Ministry of Science and Higher Education in Poland implemented a new model of scholarly book publication assessment based on the list of publishers. On the one hand, such a science policy instrument might be a way to appreciate the best quality scholarly books and give them more points than articles in the evaluation exercise. On the other hand, it is a so far unknown instrument which differentiates publications that have been treated the same up to date. Additionally, this paper aims to shed some light on how the new Polish model was prepared.

Key words: research evaluation, scholarly books, monographs, publication patterns